

VII & C DAN

Dansk kirketidende [1957]

2018 Årg. 170 nr. 1

AUL Nobelparken

Teologi, Tidsskrifter

SIDSTE

REKONGER

18/01/2018

01 | 2018 | JANUAR | 170. ÅRGANG

Post Festum

Blev vi dummere af reformationsjubilæet?

Professor Ove Korsgaard efterspørger
en ny fortælling med udspring i Luther,
der ikke adskiller, men forener begreberne
frihed og tvang

Photocase

Set herfra: Potato - potato | Tema om Grønland: Var udbredelsen af
kristendommen i 1700-tallet en historie om befrielse eller overgreb? |
Jørgen Demant om højmessens universalisme | Ove Korsgaard: Vi mangler
en fortælling, der forener frihed og tvang

I vil ikke tro os – så jeg vil heller ikke tro jer

Tvang og trusler var ikke ukendte fænomener i forbindelse med missionen i Grønland, der skulle forankre den dansk-norske kongemagt i landet

TEKST: SØREN T. THUESEN, PH.D. OG LEKTOR VED AFDELING FOR ESKIMOLOGI OG ARKTISKE STUDIER, KØBENHAVNS UNIVERSITET

En grønlandsk åndemanager fortalte i 1725 Poul Egede, hvad han kendte til historien om jomfru Maria og Jesus:

Jeg har hørt, at de forbifarende fortæller, at der har været en jomfru i jeres land, som havde en søn der var en stor angekkok [åndemanager] og kunne gøre forunderlige ting, helbrede alle slags sygdomme, endog gøre døde levende, og at jeres fædre har slået denne store angekkok ihjel, at han siden blev levende og for til himmels. Hvis han var kommet her til os, ville vi have elsket ham og været ham lydige. Så tossede mennesker er der ikke her hos os. Hvilke tossede mennesker! – dræbe den, der kunne gøre levende!

Åndemanagerens ord findes gengivet i Poul Egedes *Efterretninger om Grønland*. Samtalen med Poul

Egede og åndemanageren er et tidligt eksempel på grønlandske og europæiske meningsudvekslinger om trosforestillinger. Det er en dialog, hvor Poul Egede mente, at han selv kom til kort på grund af sine sproglige begrænsninger over for denne "slemme" og "ondsindede" åndemanager: "Den slags folk har gjort meget til, at ordet ikke har haft den ønskede fremgang hos deres landsmænd. Thi da de i reglen er de klogeste, er det dem en fornøjelse at sige os imod og at gøre vores tale og foredrag latterlige."

Poul Egede og åndemanageren stod stejlt over for hinanden i dette tilfælde og gav begge udtryk for manglende respekt for modparten. Åndemanageren sagde det måske klarest med ordene: "I vil ikke tro os – så jeg vil heller ikke tro jer." Det er nærliggende at opfatte dette som et krav om ligeværdighed i forholdet. Betingelsen lyder så fra grønlandsk side:

De skulle bringes til at anerkende Guds og kongens magt over dem og respektere Egede og de andre missionærer og købmænd som kongens repræsentanter i Grønland

Hvis I vil tro på os, så vil vi tro på jer. Åndemaneren synes at have fanget, hvilken dagsorden missionen kom med, nemlig at den per definition ikke regnede grønlændernes egne trosforestillinger for ligeværdige med de kristne trosforestillinger. Grønlændernes trosforestillinger – og åndemanerne især – skulle bekæmpes.

Det er snart 300 år siden, at grønlænderne stiftede bekendtskab med kristendommen i den lutherske udgave. I 1721 slog Hans Egede og hans familie og følge sig ned i Vestgrønland i nærheden af det nuværende Nuuk. Det blev startskuddet til skabelsen af varige relationer mellem den dansk-norske kongemagt og den statslige kirke på den ene side og på den anden side en grønlandsk inuit-befolkning uden egen centralmagt, men med egne fælles trosforestillinger. For godt hundrede år siden, i 1905, havde missionen i Vestgrønland udført sin opgave og blev afløst af en grønlandsk kirke forbundet til den danske folkekirke. Endelig gennemførtes kristningen af befolkningen i Østgrønland og Thule i løbet af de første årtier af 1900-tallet.

Der er ingen tvivl om, at de allerfleste grønlændere i dag bekender sig til kristendommen. Men hvordan gik det egentlig til? Hvordan tog grønlænderne imod tilbuddet om at blive kristne dengang i 1700-tallet? Var der reelt tale om et tilbud eller en form for tvang?

At tage stilling til disse spørgsmål var en del af udfordringen, da jeg blev involveret i udarbejdelsen af Grønlandsbindet af Gads Forlags store værk *Grønland og kolonierne*, som udkom i 2017. En anden udfordring var at få grønlandske stemmer med, i højere grad end det har været tilfældet i tidlige fremstillinger af den grønlandske koloni- og missionshistorie. Det er og bliver dog vanskeligt, fordi de grønlandske kilder er så få; det allermeste, vi ved om 1700-tallets grønlændere, er set gennem europæernes og især missionærernes øjne.

KIRKETUGT

Jeg skal i det følgende søge at vise, at religionsmødet mellem den lutherske kristendom og de grønlandske trosforestillinger hverken var nemt, smertefrit eller hurtigt. Grønlændere og missionærer mødte i begyndelsen hinanden med en blanding af nysgerrighed og varsomhed, men snart opstod også misforståelser og egentlige konflikter med gensidig brug af trusler, hvor det i nogle tilfælde også førte til håndgribeligheder og vold.

Et eksempel fra 1724 viser Hans Egedes reaktion, da han følte sig provokeret af en åndemaner, som han mente, grønlænderne lod sig "forføre" af. Egede skrev i sine *Relationer*, at han havde truet med, at der "her til landet snart kommer mange folk fra vores land og skal ihjelslå alle dem som ter sig så

ukristeligt og bespøtter Gud.” Og videre berettede han, at over for åndemaneren “anstillede jeg mig meget grum, fik fat på en kæp og lod som om jeg ville slå ham med den.” Truslerne fungerede, så både åndemaneren og de i øvrige blev “bestyrkede”.

I et andet eksempel fra samme år udviklede der sig en større konflikt. Det var kommet Hans Egede for øre, at åndemaneren Elik skulle have truet med at slå nogle af de europæiske kolonister ihjel. Sammen med sønnen Poul og en gruppe kolonister lykkedes det Egede at tage Elik til fange, men der udviklede sig et håndgemæng, hvor Poul blev omringet og holdt fast af en gruppe grønlandske kvinder. Poul blev dog befriet af kolonisterne “med deres sabler”, mens Elik blev holdt fanget i tre dage i kolonien med, som Hans Egede skrev, “bolten om benene og nogle hug dertil, hvilke han tog til takke (med) og var glad for, at han dog beholdt livet.”

NYE ÆGTESKABSREGLER, NYE KONFLIKTER

Hans Egedes – og den tids lutherske kirkes og missions – udbredte brug af trusler og (kirke)tugt, irettesættelser og formaninger bør vel ikke overraske os. Men når det angår missionen i Grønland, dvs. i en særlig kulturel kontekst, må man spørge, hvordan den praktiserede voldsomhed eller kirketugt er blevet oplevet af dem, der blev udsat for den. Op i gennem 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet var missionærernes irettesættelser henvendt både mod hedninge og kristne, men på lidt forskellig vis.

Det kunne dreje sig om regulering og kontrol af ægteskabet, hvor missionærerne ikke undlod at gribe ind i menneskers og familiers intime liv, uanset om de var kristne eller ej. Men ideen om det monoga-

Kirkegård i Illulisaat, foto Anders Leth Nielsen 2016

me kristne ægteskab var til tider svær at få til at stemme overens med fangersamfundets organisering baseret på slægtskabsalliancer og arbejdsdelingen i de enkelte hushold mellem mænd og kvinder, dvs. mellem fanger og forarbejder af fangsten. Irettesættelserne kunne gælde kvinder, som på grund af “omgang uden for ægteskabet” offentligt blev skammet ud under gudstjenesten og “presset” til at angre deres synder – gerne med tårer som tegn på den oprigtige anger – og desuden ofte som straf blev sendt væk til fremmede steder. Eller det kunne være mænd med flere koner, som blev mødt med missionærens krav om at skille sig af med en eller flere og kun beholde en enkelt. Det før-kristne ægteskab kan på overfladen synes mindre bundet af formaliteter, og især skilsmisse, eller som det hed

Så tossede mennesker er der ikke her hos os. Hvilke tossede mennesker! - dræbe den, der kunne gøre levende!

(citat af grønlandsk åndemaner, fortalt til Poul Egede i 1725)

“koneforskydelse”, kunne hurtigt eksekveres og var ikke ualmindelig.

Der er mange eksempler på missionærer, som tog forskudte kvinders parti og søgte at få mændene til at tage dem tilbage, ofte fulgt af bebrejdelser og konflikt. Missionær Glahn kom således i 1760'erne i fysisk klammeri med hedningen Sarfarsuaq, fordi han vil tage en kristen enke til medkone mod hendes vilje, og i et andet tilfælde bebrejdede han en åndemaner for at have forskudt sin kristne kone med begrundelsen, at hun ville bo ved missionen, og det ville han ikke. Man kan se missionærernes irettesættelser og trusler som et nyt, udefrakommende kontrol- og udskamningssystem, der på mange planer lægger et forandrende pres på det grønlandske samfund og fx i forbindelse med de nye kristne ægteskabsregler skaber nye typer af interne konflikter, bl.a. mellem kristne og ikke-kristne.

EN BESVÆRLIG OG LANGSOM PROCES

Hans Egede blev i Grønland fra 1721 til 1736 og opnåede kun at føre få voksne grønlandere til kristendom. Ganske vist oplyste han i 1731, at der var over 100 døbte børn, men efter den store koppeepidemi i 1733 meddelte han, at der kun var 20 døbte tilbage, uden angivelse af om det var voksne eller børn. Den dansk-norske mission fik i 1733 assistance af den tyske brødremission. De anlagde missionsstationer i

Sydgrønland og kunne i 1739 døbe de første grønlandere. Herefter gik det stærkt. I 1750 var der ca. 250 døbte i brødremenigheden, et antal der muligvis gjorde den til større end den dansk-norske mission på daværende tidspunkt.

Der var mange årsager til, at kristningsprocessen inden for den dansk-norske mission gik langsomt. Det havde dels at gøre med den usikkerhed, der i mange år herskede om, hvorvidt missionen og koloniseringen overhovedet kunne fortsættes. Dels havde det været en langvarig proces for ham selv og de få øvrige missionærer at skulle lære sig grønlandsk for at kunne undervise effektivt om kristendommen. Endelig var der store vanskeligheder ved at få stabil kontakt med den meget spredt bosatte og halv-nomadiske grønlandske befolkning, dvs. der var store muligheder for, at grønlanderne kunne undvige missionen, hvis de ville. At det med tiden lykkedes at kristne grønlanderne kan i vid udstrækning tilskrives de mange lokale grønlandere, der blev ansat og senere også formelt uddannet som kateketer ved missionen og som sørgede for skole- og kirkegang i de mange små samfund i hele landet.

KOLONIALISME?

Hans Egedes missionsvirksomhed var så tæt sammenvævet med andre interesser, at den ikke bør ses isoleret. Den drejede sig ikke blot om, at grønlæn-

derne skulle omvendes til kristendom, men også om at de skulle gøres til part i den handelsvirksomhed, hvis påregnede overskud skulle betale for missionen. Grønlænderne forventedes at ville sælge især spæk og skind til gengæld for europæiske varer, og det skete også efterhånden i en grad, så man må sige, at de nødigt ville undvære visse varer. Men ikke mindst indebar Hans Egedes virksomhed, at grönlænderne skulle gøres bekendte med den udefrakommende magt. De skulle bringes til at anerkende Guds og kongens magt over dem og respektere Egede og de andre missionærer og købmænd som kongens repræsentanter i Grønland – i den forstand er spørgsmålet om grönlændernes overgang til kristendommen fuldstændigt indlejret i det koloniale projekt. Grønlænderne skulle civiliseres og gøres til kongelige undersåtter. De blev ikke direkte tvunget til lade sig døbe, men de blev underlagt et meget langvarigt irettesættelses- og kontrolpres af missionen, som de ikke i længden kunne undvige.

Man kunne til slut spørge, hvad var så fordelene ved at blive døbt? Det var vel ikke umiddelbart de store materielle fordele, ud over den lettere adgang til at købe butiksvarer i kolonierne, hvis man bosatte sig der, og måske uddeling af sultekost i trangperioder. Nogle kvinder, fx kvinder beskyldt for hekseri, eller kvinder som ville undgå et uønsket ægteskab, kunne have en interesse i missionens beskyttelse. Efterhånden som menighederne voksede, har ønsket om ikke at stå uden for fællesskabet uden tvivl spillet ind. Men når alt kommer til alt, så ligger en del af svaret måske i grönlændernes pragmatiske forståelse af, at man gennem dåben kunne forene det bedste af to verdener eller i hvert fald noget af den gamle åndetro og kristendommen. Grønlandsforskeren og geografen H. J. Rink skrev i 1868 i *Om Grønlændernes gamle Tro og hvad der af samme er bevaret under Kristendommen*:

Jævnside med det ydre Samkvem med Europæerne vedligeholde de Indfødte en, efter Kristendommen lempet Overlevering af den gamle Tro, i hvilken ingen Europæer har nogen som helst Deeltagelse. Denne Overlevering kan ikke ganske sættes i Lighed med gammel overtro eller Levning af Hedenskab i europæiske Lande, eftersom den danner et mere sammenhængende og med de kristelige Forestillinger sammensmeltet Hele, der uden tvivl har uddannet sig samtidig med Kristendommens Indførelse og senere holdt sig ganske uforandret.

Rink gjorde et stort arbejde med indsamling af grönlandske myter og sagn og var generelt kritisk over for missionen. Man kan være kritisk over for hans konklusioner om den kristne mission, men der er ingen tvivl om, at han var på rette spor, når han pegede på, hvorledes visse før-kristne trosforestillinger lever videre – også i dag. ■

POUL EGEDE

1708-1789, dansk-norsk missionær og filolog. Han var søn af Hans Egede og kom med forældrene til Grønland i 1721, men tog i 1728 til Danmark, hvor han blev teologisk kandidat i 1734.

Poul Egede var i årene 1736-40 missionær i Christianshåb (nu Qasigiannuit) og samarbejdede i disse år med den grönlandske kvinde Arnarsaq om grönlandske oversættelser. Efter sin hjemkomst til Danmark i 1740 udgav han den første grönlandske ordbog (1750), den første grönlandske grammatik (1760) og Det Nye Testamente på grönlandsk (samlet udgave 1766). I Danmark blev han præst i Vartov Kirke fra 1741 og desuden direktør for Vajsenhuset i 1774 og endelig i 1779 biskop over Grønland. I 1741 udgav han en fortsættelse af Hans Egedes *Relationer* og året før sin død udgav han bogen *Efterretninger om Grønland, uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788*.

